

dr Bożena Czech-Jeziarska
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

RZYMSKI PROCES CYWILNY

Zakres wykładu:

1. Zastępstwo procesowe
2. Wezwanie do sądu
3. Rodzaje skarg
4. Stanowisko pozwanego
5. *Litis contestatio*
6. Ciężar dowodu

ZASTĘPSTWO PROCESOWE

Gaius, Instytucje, księga 4

- 4, 82:
- „Musimy zwrócić uwagę, że obecnie prowadzimy proces albo w naszym imieniu albo w cudzym, na przykład w charakterze kognitora, prokuratora, opiekuna, kuratora, podczas, gdy dawniej, gdy zastosowanie miały legis actiones, nie wolno było prowadzić postępowania w cudzym imieniu, z wyjątkiem niektórych spraw.”

ZASTĘPSTWO PROCESOWE

4, 83:

„Cognitora zaś ustanawia się w procesie w obecności przeciwnika przy użyciu określonych słów. Powód bowiem daje cognitora w ten sposób: Ponieważ ja od Ciebie domagam się na przykład gruntu, dla tej sprawy daję Ci L. Titusa jako cognitora”

ZASTĘPSTWO PROCESOWE

4,84:

„Prokuratora natomiast nie ustanawia się w procesie przy użyciu określonych słów, lecz ustanawia się z mocy samego zlecenia, pod nieobecność i bez wiedzy przeciwnika procesowego...”

ZASTĘPSTWO PROCESOWE

COGNITOR

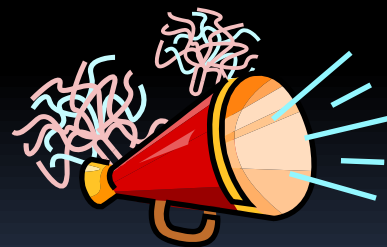
ustanowiony:
formalnie, ustnie
oraz w obecności
i za wiedzą
przeciwnika
pозwanego

PROCURATOR

ustanowiony:
nieformalnie

WEZWANIE DO SĄDU

Vocatio   lub   *in ius vocatio*

WEZWANIE DO SĄDU

Lex duodecim Tabularum 1,1-3

1. *Si in ius vocat, ito.* *Ni it, antestamino; igitur em capito.*
2. *Si calvitur pedemve struit, manum iacito.*
3. *Si moribus aevitasve vitium escit, [qui in ius vocabit] iumentum dato. Si nolet, arceram ne sternito.*

WEZWANIE DO SĄDU

„Jeśli ktoś wzywa przed sąd [pозwany] niech idzie. Jeśli [pозwany] nie idzie, niech będą wezwani świadkowie. Wtedy [powód] niech go pochwyci. Jeśli pозwany ociaga się, czy ucieka, niech [go powód] zatrzyma. Jeśli choroba lub wiek pозwanego będą przeszkodą, niech powód da zaprzęg. Jeśli [pозwany] nie chce [zaprzęgu] niech [powód] nie wyścięła wygodnego wozu”

WEZWANIE DO SĄDU

Si in ius vocat, ito .....

Jeśli ktoś wzywa przed sąd [pozwany]
niech idzie.

Wezwanie:

- charakter ustny i prywatny
- dokonane publicznie (mir domowy)

WEZWANIE DO SĄDU

proces
formułkowy

ustne i prywatne

proces kognicyjny

pisemne i urzędowe

EDITIO ACTIONIS

Editio actionis – oznaczenie skargi,
zapowiedź powództwa

1.

editio actionis

in ius vocatio

2.

editio actionis

postulatio actionis

wystąpienie do pretora
o udzielenie skargi

EDITIO ACTIONIS

postulatio actionis

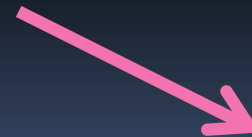
wskazanie na tablicy formułki danej skargi

zbadanie okoliczności formalnoprawnych i materialnoprawnych

actionem denegare

actionem dare

RODZAJE SKARG

ACTIONES


```
graph TD; A[ACTIONES] --> B[IN REM]; A --> C[IN PERSONAM]
```

IN REM

Skargi o charakterze rzeczowym,
skuteczne *erga omnes*
władztwo nad rzeczami

IN PERSONAM

Skargi osobowe, charakter względny (ochrona zobowiązań)
do konkretnej osoby

RODZAJE SKARG

ACTIONES

CIVILE

w oparciu o ius civile

Stricti iuris

HONORARIAE

oparte na pr. pretorskim

(actiones in factum conceptae

actiones utiles)

bonae fidei

RODZAJE SKARG

RODZAJE SKARG

ACTIONES

privatae

Przystępujące określonym osobom, chroniły

roszczenia prywatne

np. właścicielowi rzeczy

populares

przystępujące każdemu obywatelowi

charakter karny

np. znieważenie grobu

STANOWISKO POZWANEGO

1. *Confessio in iure* (uznanie roszczenia powoda)
2. *Indefensio* (zachowanie bierne)
3. **Wdanie się w spór**
  - a) *Negatio* (zanegowanie roszczenia)
  - b) *Exceptio* (podniesienie zarzutu procesowego)

STANOWISKO POZWANEGO

Confessio in iure

(uznanie roszczenia powoda)

- Wyraźnie
- W obecności powoda

Confessus pro iudicato est

Ten, kto uznał powództwo, jest traktowany na równi z zasądzonym (= tytuł do przeprowadzenia egzekucji)

STANOWISKO POZWANEGO

Indefensio

(zachowanie bierne)

- Powód ani nie uznawał roszczenia, ani nie wdawał się w spór
- ***Indefensus*** – ten, który się nie broni

Invitus nemo [rem] cogitur defendere – nikogo nie zmusza się do obrony rzeczy wbrew jego woli

STANOWISKO POZWANEGO

Wdanie się w spór

a) *Negatio*

(zanegowanie roszczenia)

Lis infitiando crescit in duplum – Spór [tj. jego przedmiot] zaprzeczony wzrasta do podwójnej wysokości (podwaja się)

= bezpodstawne zaprzeczenie zasądzenie x 2

STANOWISKO POZWANEGO

Wdanie się w spór

b) Exceptio

(podniesienie zarzutu procesowego)

Exceptio – wyjątek, zastrzeżenie

Np. *exceptio doli* (zarzut podstępny)

- *Exceptiones peremptoriae* (umarzające)
- *Exceptiones dilatoriae* (odraczające)

LITIS CONTESTATIO

Litis contestatio – formalne zawiązanie sporu

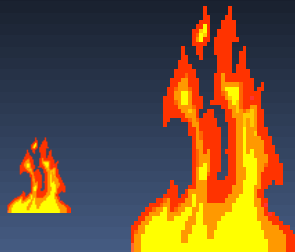
- Ujęcie całości spornych kwestii do rozstrzygnięcia w II fazie
- Wyznaczenie sędziego prywatnego
- Wręczenie pozwanemu formułki
- Przyjęcie przez pozwanego formułki

LITIS CONTESTATIO

Skutki:

- Dotychczasowe roszczenie powoda wygasło, a w jego miejsce powstawało nowe uprawnienie (możliwość uzyskania wyroku opartego na treści formułki)

LITIS CONTESTATIO

Skutki:

- tzw. konsumpcja skargi procesowej, pozwany nie mógł w tej samej sprawie w przyszłości wnieść powództwa

Bis de eadem re ne sit actio - nie może być postępowania po raz drugi w tej samej sprawie

LITIS CONTESTATIO

Skutki:

- Pierotne roszczenie powoda, niezależnie od tego, jaki miało charakter, przekształcało się w roszczenie pieniężne

***Omnis condemnatio pecuniaria
esse debet***

„Wszelkie zasądzenie powinno być pieniężne
(zasądzone w pieniądzu)”

ŚRODKI DOWODOWE

- Zeznania świadków (*testes*)
- Opinia biegłych
- Wizja lokalna
- Dokumenty

CIĘŻAR DOWODU

Paremia:

„Ei incumbit probatio, qui dicit, non qui negat” D. 22, 3, 2.

Ciężar przeprowadzenia dowodu spoczywa na tym, kto twierdzi, a nie na tym, kto przeczy

CIĘŻAR DOWODU

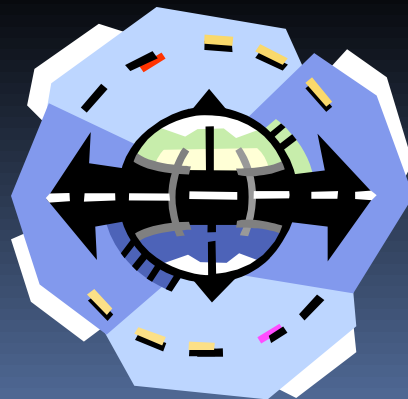
*„Reus in exceptione actor est” (D.
44, 1, 1)*

W wypadku podniesienia zarzutu procesowego, pozwany staje się powodem [co do obowiązku udowodnienia prawdziwości zarzutu]

CIĘŻAR DOWODU

„Reus excipiendo fit actor”

Pozwany, podnosząc zarzut procesowy, staje się powodem

CIĘŻAR DOWODU

„Audiatur et altera pars”

Należy wysłuchać strony przeciwnej.

- Źródła:
- 1) D. 48, 17, 1 pr (Marcianus) - źródło prawnicze
- 2) Sen. Med. 199-200 (Seneka Młodszy) - źródło literackie
- 3) Dz. 25, 16 (Dzieje Apostolskie)

Audiatur et altera pars

D. 48, 17, 1 pr (Marcianus):

Divi Severi et Antonini magni rescriptum est, ne quis absens puniatur: et hoc iure utimur, ne absentes damnentur: neque enim naudita causa quemquam damnari aequitatis ratio patitur.

Audiatur et altera pars

D. 48, 17, 1 pr (Marcianus):

„ Boscy Sewer i Antonin Wielki w reskrypcie odpowiedzieli, aby nikogo nie karać pod jego nieobecność. I takie prawa stosujemy, aby nieobecnych nie skazywać, ponieważ wzgląd na sprawiedliwość nie pozwala skazywać kogokolwiek bez wysłuchania sprawy.”

Audiatur et altera pars

Audiatur et altera pars

Seneca, Medea 199-200

*„Qui statuit aliquid parte inaudita altera,
aequum licet statuerit, haud aequus
fuit.”*

„Kto wydaje wyrok bez wysłuchania
drugiej strony, jest niesprawiedliwy,
choćby nawet wydał wyrok
słuszny”

Audiatur et altera pars

Audiatur et altera pars

Dzieje Apostolskie 25,16:

„ad quos respondi quia non est consuetudo Romanis donare aliquem hominem priusquam is qui accusatur praesentes habeat accusatores locumque defendendi se ab accusatione accipiat.”

„Odpowiedziałem im: Rzymianie nie mają zwyczaju skazywania kogokolwiek na śmierć, zanim oskarżony nie stanie wobec oskarżycieli i nie będzie miał możliwości bronięcia się przed zarzutami”